

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Плетньова А. В

Наук. керівн. : **Клімчук В. А.**

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Сьогодні гендерна проблематика привертає увагу усе більшої кількості дослідників, адже в процесі інтеграції України у європейське співтовариство дотримання прав і свобод людини є невід'ємною умовою розгортання демократичних процесів у нашому суспільстві. Незважаючи на те, що соціальні норми та цінності стають більш гнучкими, на суспільну свідомість і поведінку продовжують вливати гендерні стереотипи минулого. Стереотипи виховання, що нагромаджувалися в суспільстві довгий час, впливають на соціальний розвиток чоловіків і жінок, внаслідок чого виникають проблеми в спілкуванні, вирішенні конфліктів і суперечностей[5, с. 68]

Переосмислення усталених типових образів чоловічого й жіночого та їх ролі у створенні перешкод міжособистісної комунікації, вивчення динаміки змін жіночих та чоловічих ролей у суспільстві, розробка перспективної стратегії досягнення фактичної рівності обох статей – мета та задачі сучасних гендерних досліджень [3, с. 27-29].

У наукове середовище поняття «стереотипу» було введено американським журналістом У. Ліпманом у роботі «Суспільна думка» у 1922 році. Під стереотипом Ліпман «розумів створені культурою образи людей з інших груп, які пояснюють поведінку цих людей і дають їм оцінку, і трактував стереотипи як вибіркового і неточний спосіб сприйняття дійсності, що призводить до її спрощення і виникнення забобонів» [9, с. 29].

За визначенням української дослідниці М. Пірен, гендерні стереотипи – це «сприйняття, оцінка людиною статі та поширення на неї характеристик статевої групи шляхом застосування загальних

характеристик і щодо чоловіків, і щодо жінок, без достатнього врахування можливих відмінностей між ними» [6, с. 82- 93].

З самого малечку наші батьки вчать нас, що дівчаткам має подобатися все рожевого кольору, а хлопчикам – синього; дівчата повинні гратися лише ляльками, а хлопці – машинками, але ні в якому разі не навпаки. У закладах освіти вчителі продовжують навіювати своїм учням різноманітні стереотипи, включаючи й гендерні. При цьому мало хто замислюється про те, наскільки складно дитині, погляди якої не збігаються з думкою інших людей. В цей момент дитина може почувати себе пригніченою, не такою, як усі, що може спричинити появу комплексів та проблем у подальшому житті.

Створюються молоді сім'ї, в яких батьки на підсвідомому рівні виховують своїх дітей на основах гендерних стереотипів. Батьки, друзі, вчителі, колеги – усі навколо підкорюються поглядам більшості людей й, найчастіше, не намагаються покращити ситуацію. Тому головною метою гендерного виховання повинно бути пошук та впровадження ефективних методів подолання основних гендерних стереотипів та закладення поваги до самовизначення людини у власному житті, не зважаючи на ознаку статі. Зусилля щодо розв'язання даної проблеми вимагає від суспільства координації зусиль на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях.

Гендерна ідентичність має важливе значення, оскільки безпосередньо вказує на самосприйняття людиною своєї статі, показує, ким вона себе вважає. У вітчизняній науці загальновизнаним підходом до аналізу процесу формування гендерної ідентичності є теорія статевої ролі соціалізації (Ю. Альошина, А. Волович(1991); В. Каган(1991); І. Кон (1982); Т. Репіна (1987) та ін.) [6]. Наявність різноманітного спектру гендерних самооцінок породило теорію соціального конструювання гендеру, згідно з якою біологічна стать не визначає цілком і повністю роль індивідуума у соціумі та рід його занять, сферу прав та обов'язків. Це кинуло виклик традиційній концепції статевої ролі соціалізації особистості та стало причиною розповсюдження дискримінації в багатьох сферах [2].

Однією з головних сфер, у якій проявляються стереотипи та дискримінація за ознакою статі є робота. Вважається, що жінка має виконувати легку роботу, яка не вимагає великого навантаження. Саме тому, чоловіків заохочують влаштовуватися на роботу більш складну, що передбачає фізичну працю, захист населення тощо. Також більшості чоловіків не характерне працевлаштування на посаду вчителя, адже, із суджень частини населення, жінка краще розуміє психологічні особливості дитини.

Також, однією з сфер, у якій активно відтворюються гендерні стереотипи є побут. Прийнято вважати, що жінка – берегиня сімейного вогнища, а чоловік – годувальник сім'ї. Головною метою життя жінки має бути народження дитини та присвячення свого вільного часу родині.

Вимоги до особистостей різних статей впливають на розвиток процесу самовиховання. Видатний педагог і письменник А. С. Макаренко писав про необхідність системи вимог до людини, що зможе призвести до розвитку вимог до себе [7]. Тому важливо зазначити, що нам необхідно почати перевиховувати саме себе, для того, щоб почалися зміни на рівні суспільства та держави. Адже ми є ланками величезної системи, від яких залежить дуже багато, хоч ми на це й не зважаємо.

Ми виділяємо такі шляхи протистояння поширенню гендерних стереотипів у сучасному суспільстві: просвіта фахівців, які працюють з дітьми щодо питань гендерного навчання і виховання, просвіта дорослого населення з метою надання необхідних знань та навичок стосовно гендерної політики нашої держави на сучасному рівні та недопущення випадків дискримінації за ознакою статі у побуті, професійній діяльності; перегляд і удосконалення змісту навчання і виховання дітей з урахуванням актуальних гендерних питань, введення Уроку гендерної грамотності методів інтерактивної педагогіки тощо.

В процесі формування гендерної культури дітей та молоді можуть бути використані будь-які види діяльності – праця, спілкування, заняття, гра, які можуть служити інтересам формування гендерної культури, якщо педагоги оцінюють дії школярів з позицій гендеру, беруть до уваги характер відмінностей між учнями, враховують вікові особливості учнів; організація спільної діяльності вихованців різної статі і збагачення досвіду

міжстатевого спілкування (спільні трудові справи, заняття мистецтвом і спортом, робота в гуртках, туристичні походи, екскурсії, організація свят, вечорів тощо), бо гармонійні стосунки між хлопцями і дівчатами не формуються стихійно, а є результатом спеціальної організації життя шкільного колективу. Педагогічний колектив будь-якого ЗНЗ спроможний досягнути того, що хлопці і дівчата усвідомлять свою різну за змістом (але не за цінністю) і рівною мірою необхідну спільну участь у конкретній справі, зможуть допомогти один одному як рівноправні (але не тотожні) партнери.

При проведенні занять в початковій школі важливо не переобтяжувати дітей інформацією, а зосередитися на зрозумілих для них сюжетних лініях. Власне, саме поняття «гендер» доцільно розкривати через більш зрозумілі дітям цього віку поняття «рівні можливості дівчат і хлопців; жінок і чоловіків». Оптимальною формою проведення Уроку гендерної грамотності у 1-х класах може бути використання візуальних матеріалів, малювання портрету сім'ї, бесіда і гра, сюжети казок, легенд та переказів.

У класах з 2-го по 4-й форми роботи можуть бути більш різноманітними. Доречним може бути запитання до учнів щодо того, наскільки злагоджено хлопці й дівчата класу надають посильну допомогу батькам у веденні домашнього господарства (прибирання, догляду за домашніми тваринами тощо), або як розподілені домашні обов'язки між дівчатами та хлопцями. При цьому учні самотужки приходять до висновку, що розподілу обов'язків на винятково «жіночі» й «чоловічі» серед членів родини не може існувати. Спільна праця та спільний відпочинок згуртовують і батьків, і дітей, є проявом взаємної підтримки і поваги. Також актуальними будуть проблемні та інтерактивні ігри [7, 8].

Слід зауважити той факт, що сучасна школа (особливо початкова) досить фемінізована. Хлопчиків оточують саме жінки – вчителі, однокласниці. Останні, які фізично дозрівають раніше ніж хлопці, часом висміюють хлопців за відставання у фізичному розвитку. У хлопців у цьому віці з'являється тенденція не лише до уникання спілкування з дівчатами, але й до повного з ними розмежування. Таким чином, хлопці змушені будувати свою гендерну ідентичність самотужки, переважно на

негативних основах: не бути подібними до дівчат, не брати участь у «жіночих» видах діяльності.

В основній школі можна використовувати таку форму як колаж на гендерну тему («Дівчина – очима хлопців», «Хлопець – очима дівчат», «Щаслива сім'я» тощо). Колаж – образотворчий засіб, наклеювання на якусь основу матеріалу, з якого складається картина.

У старшій школі проведення просвітницької роботи стосовно гендерної тематики полегшується й водночас ускладнюється тим, що учні вже мають у значній мірі сформовані ціннісні орієнтації, в тому числі й щодо гендеру. Старшокласники, налаштовані не на пасивне сприймання інформації, а на рівноправний діалог, дискусію з суспільно значущих питань. За таких умов можна використати інформацію про гендерну ситуацію у світі в цілому й в Україні зокрема, доповнивши її матеріалами із життя конкретного населеного пункту, школи тощо. Для підлітків можна використовувати роботу з афоризмами, що дасть змогу розвивати критичне мислення учнів[7, 8].

Цікавим для старшокласників і старшокласниць може бути такий напрям самостійної роботи, як навчальні проекти (скласти оптимальний сімейний бюджет, представити сімейний родовід чи сімейне дерево тощо), завдання науково-дослідницького характеру, виконання яких вимагає від роботи з джерелами, енциклопедіями, спостереження, проведення анкетування, інтерв'ювання серед друзів, родичів, знайомих, педагогів, узагальнення зібраного матеріалу, обробку результатів і підготовку доповіді чи електронної презентації. Уміти знайти потрібний момент на уроці для розмови, адресованої майбутньому чоловікові або жінці, створити довірливі стосунки з учнями, викликати інтерес до гендерної тематики і її розуміння – завдання не просте. Його реалізація значною мірою залежить від моральної установки і переконаності самих вчителів, від їх майстерності подати навчальний матеріал[7, с. 62].

Для просвітницької роботи з дорослим населенням з даної проблеми цікавими формами можуть бути тренінги, дискусії, зустрічі, інтерактивні групові заняття, відвідання Гендерного музею, навчання у Відкритому гендерному університеті тощо.

Отже, метою гендерного навчання та виховання має стати не лише формування правильного розуміння сутності моральних норм, установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності та побуті. Виховна робота з учнями різної статі не повинна мати узагальненого чи уніфікованого характеру, вона має орієнтуватись на особливості, можливості та потреби кожної конкретної особистості. Тільки консолідуючи зусилля на індивідуальному, міжособистісному та соціальному рівнях можна подолати негативний вплив на повсякденне життя гендерних стереотипів.

Література

1. Гендер: реалії та перспективи в Українському суспільстві. - Київ: НТУУ "КПІ", 2003.
2. Грабовська І. М. Суспільство гендерної рівності як принцип сучасної європейської демократії та українські реалії // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.154 – 163.
3. Кікінеджі О. Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи // Шлях освіти. – 2004. – №1. – С. 27-29.
4. Кімел М.С. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003. – 409с.
5. Кобелянська Л. С. Проблеми гендерної рівності: міжнародний досвід, українські реалії // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.67 – 69.
6. Мельник Т. М. Гендер як компонент громадської думки // Проблеми освіти. – Київ, 2004. – С.82 – 93.
7. Основи формування гендерної культури школярів: Методичний посібник для вчителів початкової школи і класних керівників 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів / Авт.-укл. С.Л.Губіна. – Харків: ХОНМІБО, 2008. – 78 с.
8. Семиколєнова О., Шиліна А. Гендерна освіта в середній школі: декларування чи впровадження? // Законотворчість: забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків. – К., 2006. – 189с.
9. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст./ Незалежний культурологічний часопис. – К., 2000. – № 17. – С.22-30.